

nost bývá často chápána jako nezávislejší na přírodě ve srovnání s agrárními společnostmi tradičními, i když ve skutečnosti přechod od sluneční energie k fosilním palivům tuto závislost osudově umocnil, byť ji pro mnohé učinil na první pohled skrytější. Podobně postindustriální společnost bývá představována jako společnost „materiálně odlehčenější“ ve srovnání se společností průmyslovou. Přitom tok surovin a energií, třebaž je řízen s využitím nejmodernější informatiky, zatím nijak výrazněji neklesá. Jen proto, že ve vyspělých ekonomikách pracuje v zemědělství méně než 5 % ekonomicky aktivních, jsme náchylni věřit tomu, že namísto potravin začínáme být syceni informacemi. Rostoucí tempo znehodnocování orné půdy nadvýrobou svědčí o něčem jiném.

Šmajs se nedomnívá, že koexistence přírody a kultury vytváří typ hry se sumou různou od nuly, že tedy člověk zmnožuje bohatství tempem, jehož pouhá příroda není schopna. Jedná se naopak o vysoce riskantní hru, v níž kultura až dosud dosahovala svých zisků převážně na úkor svého přírodního soupeře. Konečné vítězství v této hře nemůže ovšem člověk a jeho kultura přežít. Takové vítězství nám však nehrozí přinejmenším od okamžiku, kdy příroda změnila pod tlakem člověka svoji herní strategii. Namísto silou začala se bránit slabostí. To mimo jiné znamená, že je stále méně

schopna dodávat svému protihráči to, čím ho dříve velkoryse dopovala – čistý vzduch, čistou vodu, obyčejný klid ke hře. Pokud se člověk nedokáže tomuto vynucenému protitahu přírody rychle přizpůsobit změnou své kulturní strategie, z další hry zbytečně předčasně vypadá.

Šmajsova pozoruhodná kniha tematizuje celou řadu dalších otázek. S biologickým a filozofickým nadhledem autor ukazuje, proč by bylo pošetilé chtít se z dosažené úrovně vývoje kultury vracet „zpět na stromy“, jak ekologům často podsouvají jejich oponenti. Tento přesun by znamenal pouze návrat k ranějším vrstvám pragmatismu, nic by se jím tedy nevyřešilo. Nebude-li však vývoj lidské kultury podstatně korigován, a to směrem k výrazné ekologické citlivosti, nebude se ostatně již brzy kam vracet. Onu změnu v nastavení lidské kultury lze, podle autora, přiblížit kombinací důsledné ekologizace techniky, ekologické legislativy i hledáním alternativních hodnot a způsobů života. Neexistuje žádný jediný a zaručený recept. Lze jen tušit, že řešení nemůže být méně komplexní, než je krize, kterou se snažíme překonat. K bodu obratu nepochybně dříve anebo později dojde. Nyní se hraje „jen“ o to, dokážeme-li ho iniciovat dříve, než se k nám obrátí zády příroda.

Jan Keller

Elżbieta Matynia (ed.): *Grappling with Democracy. Deliberations on Post-Communist Societies (1990-1995)*

Praha, Sociologické nakladatelství SLON
1996, 298 s.

V postkomunistických zemích se hodně hovoří o „transformaci“ (převážně však o ekonomické, o politické méně). V západních zemích se zejména začátkem devadesátých let badatelé zabývali problematikou „přechodu k demokracii“ nebo skeptičtější (či realističtější?) „politickým přechodem“. Po roce 1989 začal např. vycházet *Journal of Democracy*, který se zaměřil především na publikování zásadních a zároveň poměrně stručných a přístupně psaných statí známých společenských vědců na toto téma.

Určitý problém při tom kladla koexistence západních politologů, kteří sice znali politolo-

gickou teorii, ale nejčastěji neznali jazyk – a někdy ani realie – bývalých komunistických zemí, s jejich „východními“ partnery, kteří na tom byli zpočátku leckdy opačně. Není divu. Politická věda (u nás se ujal termín „politologie“) v těchto zemích buď obvykle prostě neexistovala, nebo byla redukována na tzv. „vědecký komunismus“. Jen v málo zemích (v první řadě v Polsku) byla situace lepší, ale ani tam politická věda neměla na různých ustláno a pokud takoví autoři, jako je sociolog politiky Wiatr, byli známi i mezi západními politology, ani jejich práce nemohly být tak či onak nepoznamenány dobovými okolnostmi země, v níž vznikaly.

Ani po roce 1989 „dialog“ mezi specialisty v postkomunistických zemích a západními experty na „politický přechod“ nebyl nijak jednoduchý. Když se pod záslužnou organizací

Francouzského střediska pro výzkum ve společenských vědách (CEFRES) v roce 1994 v Praze konala první francouzsko-česká konference o politické teorii, vzešlo z toho do značné míry setkání dvou odlišných světů. Naším politologům (ostatně obvykle to bývají spíš sociologové) bývá nejčastěji přičtena jen role „národních specialistů“, kteří píšou o vlastní zemi. Vedle toho se uplatňují také esejisté, s nimiž se v českém intelektuálním prostředí roztřhl pytel.

Je třeba však poznamenat, že ani ze strany západních expertů nebylo vše zlaté, co se třpytilo. Samotný pád komunismu většinu z nich zaskočil, a nezanedbatelná část akademické produkce vážených amerických nebo západoevropských odborníků o tzv. „východní Evropě“ vzbuzuje dnes při četbě jen pousmání...

Český čtenář má v tomto ohledu výhodu, že může konzultovat knihu Vladimíry Dvořákové a Jiřího Kunce *O přechodech k demokracii* (Praha, SLON 1994), v níž se může seznámit s poznatky západní politické vědy v dané oblasti, pro níž se začíná prosazovat název „transitologie“.

Oba titi autoři jsou také zastoupeni v anglickém sborníku *Grappling with Democracy. Deliberations on Post-Communist Societies (1990-1995)*, který vydalo totéž pražské nakladatelství SLON v roce 1996. Je výběrem textů prezentovaných v rámci tzv. Demokratických seminářů, které organizovala New School of Social Research z New Yorku a v jejichž rámci se každoročně setkávali zástupci středoevropských a východoevropských zemí se svými kolegy z New School. Čtvrté roční shromáždění Demokratických seminářů se konalo v Čelákoviciích u Prahy v květnu 1993 pod vedením Miloslava Petruska, prorektora Karlovy univerzity, a jeho manželky Aleny Miltové, která řídí Sociologické nakladatelství SLON. Informaci o historii těchto seminářů podává v úvodu knihy Elzbieta Matynia, která je také redaktorkou celého sborníku.

Publikace je po redaktořině úvodu a prologu rozdělena do čtyř tematických okruhů: (1) Kontinuita a změna, (2) Utváření demokracie, (3) Politické strany a stranické systémy, (4) Národnost a rozdílnost: výzvy liberální demokracii. Autorů je okolo třiceti a jejich příspěvky patří do různých literárních žánrů: od čistě odborných, přes popularizační až po ese-

jistické. Svě(ho) zástupce tam mají nejen země Visegrádské čtyřky a Německa, ale také Bulharsko, Rumunsko, Srbsko, Estonsko a Ukrajina. Mezi českými přispěvateli patří vedle již vzpomenuých dvou pražských politologů ještě Jan Urban, slovenským účastníkem je Martin Bútora, který byl také spolu s Ivetou Radičovou organizátorem pátého ročního shromáždění Demokratických seminářů. Polský intelektuál Adam Michnik má ve sborníku dokonce dva články, jedním článkem je zastoupen jeho maďarský kolega Jan Kis. Asi nejznámějším západním spoluautorem sborníku (ti v něm představují ve srovnání s „východními“ kolegy menšinu) je berlínský profesor sociologie Claus Offe. Stati se dotýkají jak obecných témat a teoretických koncepcí, tak (častěji) případových studií (case studies).

Je obtížné hodnotit takto bohatý a rozmanitý sborník. Lze povšechně říci, že kvalita příspěvků je vesměs velmi dobrá. Svědčí o tom, že kontakt mezi západními společenskými vědci a jejich „východními“ kolegy může být prospěšný pro obě strany. I na tomto sborníku se však poněkud projevuje to, co vidíme daleko jasněji např. v citovaném časopise *Journal of Democracy*: západní účastníky obvykle zaujme od polského nebo českého autora spíš podnětný esej než práce čistě odborné či akademické (viz příklad dvou příspěvků Adama Michnika). Není ovšem na škodu, že oboje se prolíná – brilantní esej někdy řekne o problematice víc než standardní vědecký článek.

Zde se zaměřím na jednu stat' odborného charakteru, jejímiž autory jsou již vzpomnutí Vladimíra Dvořáková (z katedry politologie VŠE v Praze) a Jiří Kunc (z Institutu politologie FF UK v Praze). Jejich společný příspěvek z roku 1994 je věnován „českému stranickému systému a jeho dynamice“. Je chronologicky rozdělen do čtyř částí: (1) od listopadu 1989 do června 1990, (2) od červnových parlamentních voleb 1990 do parlamentních voleb 1992, (3) od parlamentních voleb 1992 do rozdělení federace, (4) vývoj českého stranického systému po 1. 1. 1993. Nechme stranou první období, kdy o nějakém stranickém systému nemůže být ani řeč.

Pokud jde o období po 1. parlamentních volbách roku 1990, autoři právem zdůrazňují rozdíly a napětí mezi vládami, jak federální, tak

českou (jejichž složení nadále vyplývalo ze starého disidentsko-polistopadového zvyku o všem rozhodovat mezi „Hradem“ a koordinačním centrem Občanského fóra) na jedné straně a Federálním shromážděním a Českou národní radou na straně druhé (tyto zákonodárné sbory, normálně svobodně zvolené, poukazovaly zejména díky tzv. Meziparlamentnímu klubu demokratické pravice na to, že složení vlády neodpovídá rodící se politické a stranické konstelaci). Dvořáková s Kuncem také stručně shrnují proces politické diferenciaci uvnitř OF a některé z důvodů vítězství Klausovy koncepce standardní strany „napravo od středu“ nad stoupenci zachování širokého hnutí, těšícími se podpoře Václava Havla.

Parlamentní volby roku 1992 vedly podle našich autorů k velkému posílení role politických stran a víceméně eliminovaly ostatní centra moci (zejména federální vládu, federální parlament a prezidenta). Velkou pozornost věnují Dvořáková s Kuncem období po 1. 1. 1993. Dochází tam sice k dotváření stranického systému podle pravo-levé dichotomie, ale zároveň je podle nich poznamenán „deformací“.

Podle převažující politické rétoriky, uvádějí autoři, se pravicová orientace ztotožňuje s prodemokratickým postojem, zatímco levicová s protidemokratickými postoji zaměřenými na minulost.

Domnívám se, že článek je cenný i pro toho, kdo některé z politických preferencí zmíněných autorů nezastává. Snad bych jen dodal, že se autoři mohli – aspoň pro poslední analyzované období – o něco víc inspirovat některými západními přístupy (které jim ostatně nejsou nijak neznámy, jak o tom svědčí např. nedávná zajímavá stať Jiřího Kunce o „stranických systémech v re/konstrukci“ v pražské *Politologické revui* č. 1/1996).

Uvedený sborník lze vřele uvítat. Vzhledem k tomu, že je v angličtině, bylo by vhodné, kdyby mohl být distribuován především mimo Českou republiku. Doufáme, že New School for Social Research v New Yorku (díky níž přednášky, jež v této publikaci vycházejí, mohly být pořádány) pražskému Sociologickému nakladatelství SLON v distribuci pomůže.

Miroslav Novák

Vybíráme pro vás z obsahu posledního čísla revue pro výzkum
populačního vývoje – **DEMOGRAFIE** č. 2/1997:

ČLÁNKY

Dagmar Dzúrová, Jitka Jelínková: Kvalita ovzduší a úroveň úmrtnosti: Vybraná města
České republiky, denní hodnoty za rok 1992

Darek Pikálek: Změny v řádu vymírání české populace v letech 1900 až 1960

Petra Brabcová: Plodnost vdaných žen ve vesnici Komín v první polovině 18. století

Mária Kohútová: Národnostná a náboženská štruktúra obyvateľov Záhoria v 17. storočí

DISKUSE

Ladislav Rabušic: Polemicky k současným změnám charakteru reprodukce v ČR
(sociologická perspektiva v demografii)

RECENZE

O postavení rodiny v Polsku (Petra Vojtěchovská)

Úmrtnost obyvatelstva a rodinný stav ve světle nizozemských statistik (Libor Stloukal)

ZPRÁVY

PŘEHLEDY

Naděje na dožití v okresech ČR v období 1991-1995

Pohyb obyvatelstva v ČR v roce 1996 za kraje a okresy

Pohyb obyvatelstva ve městech nad 20 tisíc obyvatel v roce 1996

Sebevražednost v Rusku 1965-1993

BIBLIOGRAFIE

*Budete-li se chtít blíže seznámit s některým z článků, časopis je možno
zakoupit či objednat přímo v redakci –*

Český statistický úřad, Sokolovská 142, 186 04 Praha 8-Karlín.